

прот. д-р Володимир Івасівка, викладач ДДС

Цілком непримітна могила. Одна зі сотень на старому міському кладовищі Стебника. Темна потускніла таблиця на пам'ятнику з написами, де ледь можна прочитати: «о. Степан Граб, доктор богослов'я та філософії». І лише старше покоління стебничан пам'ятають, хто покоїться на цьому місці... Людина непересічна... Передовсім священнослужитель, патріот українського народу, інтелігент, викладач семінарії, в'язень польських і радянських тюрем тощо. Будучи свідомим, що людська пам'ять є надзвичайно короткотривалою, автор статті ставить за ціль пригадати читачам про земне життя о. Степана Граба, щоб його християнською поставою та патріотичною свідомістю могли надихатися інші. А також, щоб на його прикладі частково показати, через що у ХХ ст. переходив український народ, а разом із ним і духовенство тоді переслідуваної Української Греко-Католицької Церкви.

Одразу варто зауважити, що архівних даних та й взагалі розвідок наукового чи науково-популярного характеру щодо особи о. Граба існує обмаль, а наявна інформація є фрагментарною й побіжною, унаслідок чого окремі факти з його життя часто складно пов'язати між собою. Народився майбутній священник 3 січня 1905 року в селі Старява тогочасного Мостиського повіту в незаможній родині Пантелеймона та Анни (з дому Олешко). Окрім самого Степана, у родині було ще двоє дітей – Йосиф і Мирослав. Через скрутне фінансове становище батько родини найнявся до праці в одного з греко-католицьких священнослужителів Перемишля, котрий правдоподібно свої священничі обов'язки виконував при соборі св. Йоана Хрестителя. Проте невдовзі родину спіткало велике випробовування, а саме смерть годувальника, який трагічно загинув у 1911 році. На превелике щастя цей священник (його персональних даних не вдалося віднайти) не покинув вбитої горем сім'ї. Опікуючись нею, особливий патронат він взяв саме над малолітнім Степаном, у якому розгледів неабиякі здібності до науки, що

проявилися вже в часі його навчання в початковій школі. Відтак, щоб їх розвинути, священнослужитель в 1915 році скерував дитину на подальше навчання в Перемиську чоловічу гімназію, котру той закінчив у 1923 році. У тому самому році Степан поступив на навчання до Львівського університету на медичний факультет, однак його не закінчив, бо був призваний на службу в армію Польщі, державність якої було відновлено у 1918 році. Як дізнаємося з першого тому біографічних нарисів «Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини», він упродовж дев'яти місяців був учнем військової школи підхорунжих, а після її завершення до вересня 1926 року відбував практику в одному зі стрілецьких військових полків.

Повернувшись із армії, двадцятидворічний Степан, найправдоподібніше саме за сприяння свого опікуна, священника, котрий замінив йому померлого батька, скеровується на навчання до столиці католицького світу, славного міста Рим, де здобув вищу богословську освіту, яка увінчалася захистом двох докторських дисертацій: у 1928 році з філософії, а в 1932 році з богослов'я. Священічі свячення він прийняв 8 жовтня 1931 року у Перемишлі в безженному стані (целібаті) з рук тодішнього правлячого архиєрея блаженного Йосафата Коциловського (3. 03. 1876 – 17. 11. 1947, єпископ перемиський від 1917 року). Після прийняття свячень короткий час служив у Бельгії, де була українська громада. Опісля в 1932 році о. Степан призначається сотрудником при катедральному храмі св. Йоана Хрестителя міста Перемишль. З огляду на здобуті наукові ступені, у наступному 1933 році також був запроваджений в гроно викладачів Перемиської греко-католицької духовної семінарії (своєї *alma mater*), де для майбутніх священнослужителів викладав різні дисципліни, головню церковно-слов'янську мову та пояснення Часослова, а крім цього, анатомію й фізіологію (адже мав незавершену медичну освіту). Саме це підтверджує протокол допиту від 14 грудня 1946 року о. Романа Решетила, проведеного слідчим радянських спецслужб, де й сказано, що о. Степан Граб у Перемиській греко-католицькій семінарії був викладачем старо-слов'янської мови. Зі спогадів о. Степана Дзюбини, колишнього вихованця Перемиської семінарії, опублікованих в його книзі «І стверди діло рук наших», можна дізнатися, що молодий викладач о. Граб був інтелігентною та надзвичайно веселої вдачі людиною. Варто додати, що в часі його священничого служіння в Перемишлі впродовж 1932 – 1936 рр. він також працював катехитом в українській приватній школі Братства св. Миколая. З невідомих нам причин був переведений на іншу греко-католицьку парафію в Устрики Долішні Перемиської єпархії, а згодом в село Балигород, де виконував свої священіщі обов'язки до 1938 року.

У польській армії Другої Речі Посполитої (пол. II Rzeczpospolita), яка, як уже згадувалось, у 1918 році відновила свою державність і до складу котрої ввійшли західноукраїнські землі, служили чимало українців греко-католиків. Вояки-українці, звісно, прагнули мати капеланами своїх священників. Відтак декретом від 15 березня 1938 року о. Степана Граба іменують військовим капеланом (адже свого часу був випускником військової школи підхорунжих) у Келецько-Краківському військовому окрузі Війська Польського (пол. Wojsko Polskie). Функції капелана він виконував до початку Другої світової війни. Після вторгнення радянських військ на територію Польщі осінню 1939 року та тимчасового закриття Перемиської духовної семінарії о. Граб єпископським декретом

скеровується на парафію в село Германовичі Нижанківського деканату (територія Закерзоння), яку очолював до 1946 року. Як стверджує один з видатних діячів українського визвольного руху на Закерзонні Іван Кривуцький у книзі спогадів «Де срібнолентний Сян пливе», перший раз до пароха Германович представники НКВС завітали одразу після призначення на цю парафію. Згодом, його неодноразово ще викликали на допити до Перемишля, як і сотні інших священнослужителів, куди він завжди зі собою брав торбину з білизнами, сухарями та махоркою (тютюном) на випадок можливого ув'язнення і вивезення до Сибіру, що в тому часі було надзвичайно поширеною практикою радянської системи. На допитах він вдавав із себе „простачка”, а на питання слідчих відповідав коротко, завжди зберігаючи належну поставу. Цей самий п. Кривуцький також зауважує, що о. Граб був надзвичайно ерудованою людиною та знавцем декількох європейських мов.

Варто додати, що о. Степан також виконував функції зв'язкового між єпископом Йосафатом Коциловським через о. декана Михайла Мельника, пароха Нижанкович, які, до слова, територіально ввійшли до складу УСРР, з митрополитом Галицьким Андреем Шептицьким (29 липня 1865 – 1 листопада 1944, митрополит від 1901). Унаслідок цього о. Граб неодноразово під покровом ночі, ризикуючи своїм життям, перетинав кордон, щоб зустрітися з о. Мельником. Хоча парох Нижанкович і ввійшов до так зв. «Ініціативної групи», ставши в майбутньому єпископом Дрогобицько-Самбірським Російської Православної Церкви (а сталося це не без репресій зі сторони радянських спецслужб), однак не зайвим буде тут зачитати його слова, скеровані до о. Степана Граба: „Добре вам там радити. Спробували би побути тут, на моєму місці”.

Ще перед операцією Вісла (1947 р.), упродовж 1944 – 46 рр., в чотири етапи відбувалося масове виселення українців з рідних земель сучасної Східної Польщі польською комуністичною владою до УСРР, яке, при цьому, супроводжувалося значними репресіями (подібна депортація, але з території сучасної Західної України торкнулась і польського населення). Саме така доля спіткала більшість мешканців села Германовичі. Хоч о. Граб і уникнув переселення, проте жив у великій фінансовій скруті. До всіх труднощів додалося і те, що в грудні 1945 році було спалено парафіяльну плебанію, а згодом 27 лютого 1947 року він був ще й пограбований польськими представниками так званих Батальйонів Хлопських (пол. Batalione Chłopskie). З цієї причини був змушений інколи жити на стриху церкви та поневірятися по чужих помешканнях, носячи, при цьому, цивільний одяг.

У травні 1946 році єпископ перемиський Йосафат Коциловський призначив о. Граба на парафію в місто з давньою історією – Краків (Лежайський деканат). Своє служіння він звершував при храмі Воздвиження Чесного та Животворящого Хреста (колишній костел св. Норберта) на Старому Місті на вул. Вішльна 11. Варто додати, що при парафії, яку о. Степан очолив після о. Івана Прийми, знаходили свій захисток чимало представників української інтелігенції, зокрема священників і борців за волю України, часто переслідуваних шовіністично налаштованою польською владою. Відтак на реакцію зі сторони Уряду Безпеки (пол. Urząd Bezpieczeństwa), який пильно стежив за храмом і плебанією, не довелося довго чекати. 12 травня 1947 року представниками спецслужб було заарештовано о. Граба, проведено обшуки на плебанії та організовано дві засідки, кожна з яких тривала по десять днів. Згідно зі звітом о. Василя Гриника Церква в рідному краю і в Польщі, від 18 березня 1948 року організаторам „котла” вдалося затримати приблизно 200 осіб (за іншими даними – 35 осіб).

О. Степанові, попри інші звинувачення, також інкримінували причетність до вбивства

польського військового діяча, комуніста-генерала Кароля Сверчевського, який 28 березня 1947 року загинув недалеко від Балигорода від рук Української повстанської армії (УПА). Лише завдячуючи ґрунтовному адвокатському захистові, священнослужителю вдалось відкинути звинувачення стосовно причетності до смерті високопоставленого комуніста. Однак, не уникнувши інших звинувачень, заарештований о. Граб утримувався у тюрмах Кракова, Ряшова та Варшави (Мокотівська тюрма). У тій ситуації чи не найкращим свідченням незламності християнського духу українського священника можуть послужити слова о. Степана, скеровані, за свідченням п. Данила Древки, до спів'язнів однієї з в'язничних камер, а саме: „Піднесіть гордо голови, не лякайтесь катів! За нами стоїть правда. Не падайте духом. Сильна воля і віра мури скрушить [...]”. До слова, після ув'язнення пароха краківська греко-католицька парафія десять місяців залишалася необсадженою, до чого, зрештою, долучився кардинал Адам Стефан Сапега, римо-католицький краківський архієпископ (14 травня 1867 – 23 липня 1951, архієпископ від 1926).

У другій половині липня 1947 року о. Граба було передано представникам радянських спецслужб у Львові. Перебував під слідством у Києві, де 16 квітня 1949 року був засуджений на двадцять п'ять років виправно-трудоих таборів з конфіскацією майна. Цього разу йому інкримінували зв'язки з УПА, релігійну пропаганду серед повстанців, надавання їм матеріальної допомоги (що, зрештою, мало свої підстави, адже на Закерзонні він тісно співпрацював з проводом Організації українських націоналістів), а також зберігання антирадянської літератури тощо. Покарання відбував у таборах Колими (РСФРР), працюючи на шахтах, де надзвичайно підірвав своє здоров'я. Смерть Йосифа Сталіна 5 березня 1953 року принесла значне полегшення, зокрема для українців-каторжників, котрі поступово почали повертатись із заслань. Також рішенням судової колегії у кримінальних справах Магаданської області від 13 грудня 1954 року звільнення з виправно-трудоих таборів торкнулося і особи о. Граба. Цьому також посприяла його недуга – цукровий діабет. Після згаданого рішення колишній в'язень повертається на територію тогочасної Радянської України, не маючи при цьому ані жодного помешкання, ані будь-яких інших засобів для подальшого існування. А комуністична влада, немовби беручи його на кпини, пропонує йому викладати атеїзм в одному з навчальних закладів республіки.

Саме складні життєві обставини, в яких священник опинився, а також тиск спецслужб змусили його піти на непростий крок – „воссоєдинение” з Російською Православною Церквою. „Священноначалие” РПЦ надало йому парафію в селі Ходовичі Стрийського району Дрогобицької області. У 1956 році о. Граба було переведено на іншу парафію в село Стебник (тепер - м. Стебник), недалеко від Дрогобича, а кривлю над головою йому надали переселенці з Польщі – щира й гостинна родина Бортусяків. На новому місці він також надзвичайно заприятелював з сімейством Миколая та Марії Дашко, які віддано ангажувалися в життя парафії. Виконуючи священничі обов'язки при місцевій церкві Різдва Пресвятої Богородиці спочатку як сотрудник біля [о. Йосифа Мариновича](#), а після його смерті 31 грудня 1957 року як її очільник, о. Граб безнастанно перебував під пристальним наглядом органів комуністичної влади як „неблагонадёжный”. Її представники, ненависні до всього християнського та українського, всіляко намагалися дискредитувати особу священника. Для цього навіть залучали стебничан, які собі неодноразово дозволяли зухвало поводитись з ним та чинити різні прикrostі. Задля об'єктивності слід також додати, що серед місцевих мешканців було чимало і таких

(навіть окремі представники церковного комітету), що були вороже налаштовані проти священнослужителя і домагалися його відкликання з парафії.

При цьому, ніхто не знав, що о. Граб був саме тим священником, який 2 червня 1940 року у Кракові (не будучи ще там на парафії) уділив Святу Тайну Подружжя великому борцеві за вільну соборну українську державу Степанові Бандері (1.01.1909 – 15.10.1959) та його дружині Ярославі, яка була дочкою греко-католицького священника Василя Опарівського, колишнього капелана Української галицької армії (УГА). До слова, цією інформацією, почерпнутою від рідних сестер Степана Бандери Володимири та Оксани, поділився греко-католицький священник Ігор Цар у брошурі «За що ми любимо Бандеру».

Живучи у Стебнику, о. Степан, який в душі надалі залишався греко-католицьким священником, провадив надзвичайно побожне і скромне християнське життя. І навіть коли йому було ампутовано одну ногу у 1959 році, що, правдоподібно, було наслідком цукрового діабету, він надалі смиренно виконував священничі обов'язки. Переживши чимало страждань на дорозі життя, священник надзвичайно співчутливо ставився до своїх парафіян, більша частина яких його дуже любили і поважали. Сьогодні чи не найкращим свідченням цьому є спогади похилого віком покоління місцевих мешканців, які про нього відкликаються добрими словами.

Помер о. Граб 22 лютого 1966 року. Він є тим, хто, за словами апостола Павла: „[...] скінчив біг – віру зберіг [...]” (2 Тим. 4, 7б). Священничий похорон відбувся за участі значної кількості духовенства та мирян, а його самого помертню реабілітовано прокуратурою Львівської області 31 липня 1992 року.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

- Дашко М., Сторінками історії Стебника, Дрогобич 1998, с. 18-19.
Дашко М., Дещо з минулого Стебника, Дрогобич 2001, с. 109-110.
Дзюбина С., І стверди діло рук наших, Варшава 1995, с. 33.
Козак М., Пом'яни, Господи, душі слуг Твоїх, Львів 2002, с. 153-154.
Кривуцький І., Де срібнолентний Сян пливе, Львів 2000, с. 102-104, 187.
Павлишин С., Отець Граб Степан із Старяви, в: газета „Наш край”, № 42 (5 червня 2007).
Прах Б., Духовенство Перемиської єпархії та Апостольської адміністрації Лемківщини, т. I-II, вид. 2-ге, Львів 2015: т. I: с. 229-231; т. II: с. 281, с. 725-835.
Савчин М., Тисяча доріг // Літопис Української повстанської армії, т. 28, Торонто – Львів 1995, с. 127.
Цар І., За що ми любимо Бандеру, Львів 2009, с. 41.
Цельняк І., Переселенці, Львів 2009, с. 337-358.

СВІТЛИНИ

Священник Стефан Брібу, 60-ті роки. Світлина ласкаво надана п. Марією Дашко з

Могила о. Степана Граба на цвинтарі у м. Сстебнику. Світлина зроблена автором.